

Pukovnik
MIHAJLO VUČINIĆ

Titov: Vojna djela

(prikaz povodom drugog izdanja)

Vojnoizdavački zavod je izdao drugo dopunjeno izdanje edicije *Titov: Vojna djela*. To je delo u pet knjiga sa 482 priloga na 2100 stranica, što predstavlja hronološki sreden i naučnim aparatom opremljen izbor radova iz bogatog Titovog opusa nastalog između 1941. i 1977. godine. Dobar deo tih radova je u prvom izdanju objavljen između 1951. i 1977. godine.

Drugo izdanje je prošireno sa 168 novih priloga, od čega je najviše i veoma značajnih u I knjizi (114 novih priloga iz perioda NOR-a i revolucije), dok su ostale dopune izvršene u II (26 priloga — radovima nastalim u periodu 1945—1951) i u III knjizi (28 priloga — radovima iz perioda 1952—1961).

Izdavač priprema za štampu i registre koje će objaviti u posebnoj knjizi, a sadržaće pojmove iz svih pet toмова, i tako olakšati korišćenje ovog dela.

Titova vojna djela razmatraju najznačajnija zbivanja u narodno-oslobodilačkom ratu i revoluciji, posleratnom razvoju zemlje i oružanih snaga, tj. obuhvataju razdoblje od nekoliko decenija. To je toliko bogat materijal po sadržaju, obimu i originalnosti da zahteva detaljniju i sveobuhvatniju naučnu analizu i obradu, kako bi se Titovo stvaralaštvo svestrano osvetlilo i postalo dostupno kao trajno izvoriste razvoja marksističke misli u oblasti vojne nauke. Takav zadatak naučnicima, vojnim teoretičarima i institucijama tek predstoji, a ovo što je učinio Vojnoizdavački zavod, izdavanjem drugog izdanja izabranih Titovih tekstova, onaj je nužan preduslov bez kojeg se ne može ni zamisliti iole ozbiljan teorijski i naučni rad. Svrha ovog prikaza je samo u tome da ukaže na one najvažnije sa-

držaje Titovog stvaralaštva koji upućuju čitaoca na originalnost i metod Titove strategije.

Titova vojna misao i stvaralaštvo znače stvaranje nove autentične revolucionarne strategije opštenarodne odbrane, čije se konture naziru u vreme dubokih klasnih, nacionalnih i drugih protivurečnosti i kriza u svetu pred drugi svetski rat; u vreme borbi za konsolidaciju i samostalnost Komunističke partije Jugoslavije i priprema radničke klase i naroda u borbi protiv fašizma. Teorijsko izvorište te strategije je u marksističkom poimanju rata i revolucije u konkretnoj istorijskoj epohi antikolonijalne revolucije i razvoja socijalizma kao svetskog procesa.

Renesansa marksističke misli doživela je nov podsticaj i u *Tito-vim vojnim djelima*. Zbog toga je Titova strategija antiteza i negacija svih onih vojnostrategijskih koncepcija koje su, zbog svoje buržoaske ili birokratsko-etatiističke društvene suštine, bile i ostale u suštini tehnokratske, s osloncem prvenstveno na materijalno-tehnički faktor i odlučujuću ulogu klasične vojne sile.

U bogatstvu ideja i novina u oblasti vojne teorije, u stvaralačkoj praksi, sadržane su one vrednosti koje su Tita učinile ne samo proslavljenim vojskovođom, tvorcom naših oružanih snaga i strategom narodnooslobodilačkog rata, kreatorom odbrane i bezbednosti jugoslovenskog socijalističkog samoupravnog društva, već su ga uvrstile u red onih marksističkih mislilaca, revolucionara i vojnih teoretičara koji su dali pečat savremenoj istorijskoj epohi. Originalnost i vrednost njegovih ideja i rešenja u teoriji rata i revolucije nisu se potvrdile samo u našoj revolucionarnoj praksi, već i u praksi mnogih drugih narodnih oslobodilačkih i revolucionarnih ratova u eri antikolonijalne revolucije. Na opštim zakonomernostima opštenarodne odbrane zasniva se borba za slobodu i nezavisnost, borba za mir i organizovanje odbrane u onim zemljama koje su ugrožene od imperijalističkih, hegemonističkih i drugih reakcionarnih snaga. Ta činjenica ima šire i dublje naučno i društveno-političko značenje od same verifikacije jedne teorije.

Marksistički dijalektički metod

Prva karakteristika Titove strategije opštenarodne odbrane je teorijsko-metodološke prirode. Po tome kada i kako je nastala, kako se razvijala i naučno utemeljivala, ona nam otkriva i osoben metod u vojnoj nauci zasnivan na Marksovoj dijalektičkoj metodi i društvenoj analizi i sintezi opšteg metoda društvenih nauka, pa prema tome i vojne nauke. To je vreme kad su te nauke doživljavale duboku

križu i pritisak dogmatskog voluntarizma i nenaučnih teorija u uslovima veoma složenih klasnih protivurečnosti u međunarodnim odnosima.

Druga njena karakteristika je kritičnost, nerobovanje šemama, povezanost teorije i prakse, povezanost s neposrednim ciljevima i zadacima revolucionarne borbe, s interesima radničke klase i nacionalnim stremljenjima obespravljenih i porobljenih naroda.

Kad je reč o originalnosti Titovog metoda, može se zapaziti da vojne pojave i procese posmatra u širem kontekstu društvene stvarnosti u datom istorijskom trenutku i u jedinstvu teorije i prakse kao dve strane jedinstvenog sazajnog procesa. Otuda je Titova vojna misao neodvojiva od njegovog celokupnog stvaralaštva kao revolucionara, a to znači da se njena suština može shvatiti samo ako se posmatra u kontekstu ukupnog Titovog revolucionarnog dela. Teorijska koherentnost, sveobuhvatnost, unutrašnja logika i dijalektička uslovljenost vojne teorije i teorije revolucije, našle su svoj potpun izraz ne samo u koncepciji i doktrini NOR-a i revolucije, već i u posleratnom Titovom stvaralaštvu — u našoj savremenoj koncepciji opštenarodne odbrane i društvene samozaštite. Tito često ističe da revolucionarna teorija nikada nije data u gotovom vidu, za sve društveno-istorijske situacije u kojima se nalaze i deluju pojedini radnički i nacionalni pokreti. Iz takvog najopštijeg teorijskog stanovišta logično sledi i konkretan stav o odnosu teorije i prakse u procesu saznanja. Naučno saznanje se mora spajati sa konkretnom revolucionarnom delatnošću. Takvo gledište odražava suštinu marksističkih postulata u teoriji revolucije — o neraskidivom jedinstvu nauke i revolucionarne borbe, tj. teorije i prakse. Tito nije stvarao apstraktne ni apriorističke predstave o ratu i revoluciji, već su njegova stvaralačka imaginacija i inspiracija, vizija klasne i nacionalne borbe i posebno revolucionarna delatnost, nastajale i kontinuirano se razvijale u procesu borbe radničke klase i progresivnih snaga za nove društvene odnose i nov svet. Pri tom je uvek imao u vidu stvarne društveno-istorijske okolnosti, okvir i meru mogućnosti revolucionarnog delovanja.

Takav dosledan dijalektički pristup vojnoj stvarnosti omogućio je Titu da se pojavi kao originalan vojni mislilac, teoretičar i vojskovođa čije se vojno delo, uzeto u celini, ne može porediti sa teoretičarima klasične, pa ni »moderne« vojne škole, koji su manje-više ostali na pozicijama uskog, vojnog, reklo bi se tehnokratskog poimanja vojne nauke. Tito nije zapostavljao klasičnu vojnu teoriju kao ni intelektualno nasleđe, ali nije bio od onih stvaralaca koji je u kabi-

netu pisao studije i rasprave o teoriji rata, doktrini, strategiji i drugim vojnim problemima. Njegov prilaz vojnim problemima nije bio pragmatistički, već rezultat duboke i svestrane marksističke analize opštih i konkretnih uslova, iz čega su rezultirale teorijske postavke i praktična rešenja. Titovo stvaralaštvo uzdiglo je vojnu misao iz čamotinje šematizma i dogmatizma kojima je bila okovana zbog staljinističkog subjektivizma i dogmatizma, zaostalosti i sterilnosti klasične građanske vojne škole.

Društveni osnovi Titove strategije

Titovo vojno stvaralaštvo začeto u predratnoj borbi KPJ, stvarano i razvijano u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, učvrstivalo se kroz odlučan otpor svim spoljnim pretnjama nezavisnosti i teritorijalnom integritetu Jugoslavije, da bi dobilo pun smisao i sadržaj izgradnjom odbrambenog i bezbednosnog sistema naše socijalističke samoupravne zajednice u novije vreme. Stvaralačkom primenom Titovih ideja, koje su proizvod marksističke vizije razvoja, po prvi put u istoriji u Jugoslaviji se odbrana i bezbednost zemlje organizuju ne kao isključiva funkcija države (iako se ni njena uloga ne isključuje i ne sme zanemariti), već kao društvena delatnost — pravo i obaveza slobodno udruženih radnih ljudi, građana i njihovih asocijacija. Titovo revolucionarno delo je otvorilo nove horizonte u istoriji društva i nove puteve pune slobode čoveka u svim oblastima života, pa i u oblasti odbrambenog i bezbednosnog organizovanja, koja je tradicionalno bilo najjače uporište i nadležnost države i njenih institucija. Podruštvljavanjem poslova i u sferi odbrane i bezbednosti zemlje u procesu odumiranja države, taj proces dobio je nov sadržaj, kvalitet i podsticaj. Polazeći od realnih društveno-istorijskih uslova i razvoja savremenog sveta, koje karakteriše brz razvoj proizvodnih snaga, duboke protivurečnosti i krize i na toj osnovi narastanje klasične i revolucionarne svesti, Titova strategija opštenarodne odbrane sve više poprima globalno značenje i u isto vreme znači negaciju onih teorija i doktrina koje su, zanemarujući savremene društveno-istorijske procese kao posledicu razvoja proizvodnih snaga i pokreta masa za nacionalno i socijalno oslobođenje, dobile izrazito tehnokratski karakter. U uslovima epohalnih otkrića u nauci, tehnici i tehnologiji, tehnokratske strategijske koncepcije se prvenstveno oslanjaju na snagu nuklearnog i sve modernijeg i razornijeg konvencionalnog oružja, potcenjujući i zanemarujući ulogu narodnih masa i čoveka.

Pogrešno bi, međutim, bilo zaključiti da je samo naučni i tehnički napredak uzrokovao takve tehnokratske vojne koncepcije. One su suš-

tijski determinisane društveno-ekonomskim strukturama i vladajućim društveno-političkim odnosima u pojedinim globalnim društvima savremenog sveta, koje karakteriše potpuna otuđenost čitave političke sfere, pa prema tome i vojne delatnosti. To je razlog što u društvima u kojima je čovek otuđen od svojih bitnih društvenih funkcija, — a odbrambena funkcija se nalazi u samom vrhu te otuđenosti, — taj čovek ne može biti glavni vojni oslonac, odnosno osnovni stratezijski faktor, već se isto kao i u procesu proizvodnje stavlja u najamnu zavisnost od mašina, različitih tehnoloških procesa i tehnokratskih odnosa. Ali, takve tehnokratske strategije i koncepcije sa svoje strane ubrzavaju proces otuđenja čoveka i tu se zatvara krug uzročno-posledičnih veza. Kad se to ima na umu i uz to još i činjenica da najmodernije oružje zbog same svoje prirode i sopstvenih unutrašnjih zakona razvitka postaje sve više iracionalno sredstvo strategije u izvršenju, nije teško zaključiti da tehnokratska strategija postaje sve manje delatna, da svoju svrhu poglavito nalazi u sferi deterenta, ali uz stalnu opasnost i pretnju da gurne svet u ambis nuklearnog rata. Najbolji dokaz o nemoći da se u strategiji iskoriste najjača sredstva je u činjenici da se u međunarodnim odnosima sve češće pribegava primeni vojne sile na posredan i posrednički način.

»Razorno nuklearno oružje od koga su njegovi inicijatori očekivali da će ih učiniti gospodarima ljudske sudbine u cijelom svijetu — kaže Tito — zarobilo je najprije njih same. Ono je postalo sredstvo koje prijeti da uništi i svoje vlastite tvorce. Slijepa snaga ratnih mašina naoružanih tim oružjem, iskočila je iz okvira klasičnih računica koje su rat smatrale produženjem spoljne politike drugim sredstvima. Zamišljeno kao najmoćnije oružje pobjede, ono se pokazalo jedino kao oružje razaranja i sveopšteg poraza, kao oružje bez pobjednika«. ¹ Danas je postalo jasno i očevidno da je oružje masovnog razaranja i uništavanja već sada postalo (negativni) limitirajući faktor jer podstiče trku u naoružanju, tačnije rečeno, jer nastoji naći mogućnost da ono, ipak, bude upotrebljeno. Otuda se čuju zagovornici upotrebe taktičkog nuklearnog oružja, ograničenog nuklearnog rata, neutronske oružja itd. S druge strane, ovo oružje je faktor ravnoteže među nuklearnim supersilama i osnov detanta među njima. Tendenciju takvog razvitka i nemoći oružja uočili su u svojim radovima Engels i Lenjin, a Tito je bio među prvim od svojih savremenika koji je na samom početku nuklearne ere ukazao na složene i konfliktne procese u savremenim međunarodnim odnosima, na društvene korene trke u naoružanju i njene opasnosti,

¹ Tito: *Govori i članci*, knjiga XIV, izd. Naprijed, 1950. god., str. 40.

ističući potrebu aktivne miroljubive koegzistencije, uključujući i zemlje s različitim društveno-političkim sistemima.

Drugi (pozitivni) limitirajući faktor rata u savremenim uslovima jeste opštenarodna odbrana, jer ograničava trku u naoružanju i nastoji da parira nuklearnoj strategiji. Njena vrednost se za sada ističe na lokalnom nivou, što ne poriču ni neki poznati teoretičari i političari na Zapadu. Njena efikasnost kao strategijskog sistema nije samo u pripremi, već se jasno ispoljila i kao realna strategija izvršenja u savremenim narodnim i revolucionarnim ratovima. U pripremi za odbranu i rat ispoljava se kao snažno sredstvo odvrćanja od rata, što je čini antiratnom strategijom, jer je usmerena ka svom krajnjem cilju — uklanjanju rata u međunarodnim odnosima. Tumačeći suštinu Titovog vojnog dela, ističući upravo to njeno bitno svojstvo, Nikola Ljubičić je svojoj knjizi i dao simboličan naslov — »Opštenarodna odbrana strategija mira«.

Oslonac na radničku klasu i narod

Izvornost i naučnu vrednost celovitog Titovog vojnog stvaralaštva, moguće je shvatiti samo ako ga sagledamo u istorijskom kontekstu i kontinuitetu klasnih, političkih i drugih protivurečnosti. Njegova strategijska misao začela se u procesu klasne i nacionalne borbe još u vreme prvog svetskog rata i oktobarske revolucije. Tito je shvatio da će se takve tendencije nastaviti i produbiti u uslovima političke dezorijentacije, učmalosti i besperspektivnosti evropskog društva pred drugi svetski rat. Zapazio je da je posle oktobarske revolucije i Lenjinovog doba zavladała stagnacija marksističke misli i u oblasti vojnog stvaralaštva, naročito u potcenjivanju strategijske uloge radničke klase, narodnih masa i subjektivnog faktora uopšte. U narodnim masama Tito je vizionarski sagledao ne samo revolucionarni već i vojni potencijal. To ogromno poverenje u eksploatisane mase — radničku klasu, seljaštvo i naprednu inteligenciju — u obespravljene i porobljene narode, koji su bili spremni da krenu u borbu i da podnesu teške žrtve za nove odnose, bila je polazna osnova i odlučujući faktor u koncipiranju Titove strategije. Tada je nastao njegov kredo: oslonac na sopstvene snage.

Uočavajući činjenicu da su se u svetu posle oktobarske revolucije i velike ekonomske krize, u procesu razvoja proizvodnih snaga, promenili ekonomski, društveni, politički, vojno-strategijski i drugi odnosi i uslovi, Tito je došao do zaključka da se u datom istorijskom trenutku na dnevni red mogu postaviti zahtevi socijalnog i nacionalnog oslobođenja i ostvariti odlučnom revolucio-

narnom borbom. U takvim uslovima Tito vidi istorijsku šansu radničke klase i njene avangarde, bez obzira na njenu brojnost, strukturu i odnos političkih snaga, da se u narednoj i revolucionarnoj borbi kao jedinstvenom procesu stave na čelo masa. Za njega su, dakle, bitne perspektiva, tendencija razvoja, potencijalne snage i uslovi u kojima narodi mogu da dođu do izražaja, a ne postojeći dogmatski i tehnokratski shvaćen odnos snaga.

To saznanje do kojeg je došao na samom početku antikolonijalne revolucije, Tito je jezgrovito iskazao u svom govoru u Bandungu, rekavši da je došlo vreme »historijskog buđenja naroda, koje je pretvorilo stotine miliona ljudi u aktivne borce«. ² To je za Tita značilo saznanje da na pokrenute radne mase i narode može računati kao na subjekte revolucionarnih promena, nasuprot potcenjivanju i skepsi koju su prema nabujaloj, potencijalnoj snazi naroda ispoljavali kapitulantski vrhovi političkih i buržoaskih partija kao i dogmatičari i oportunisti u radničkom pokretu. Energija masa oslobađa se u samom procesu borbe po meri njihovog revolucionarnog sazrevanja i ostvarenih rezultata u borbi. O tome Tito raspravlja u svojim delima na jednostavan način, što je jedino moguće misliocu koji je duboko spoznao tu istinu i revolucionaru koji svoje odluke neposredno sprovodi u borbi zajedno s narodom.

Takvo uverenje u snagu naroda i radne mase u Jugoslaviji opredelilo je Titov strategijski koncept borbe za politički uticaj i pridobijanje naroda za narodnooslobodilački pokret i revoluciju. On je shvatio i sasvim tačno procenio da je došao onaj trenutak u kojem je smena vodećih društvenih snaga starog buržoaskog društva istorijska neminovnost, i da nosioci te smene mogu biti jedino socijalno i nacionalno potlačene mase, predvođeni svojom avangardom — Komunističkom partijom Jugoslavije. Na tim saznanjima Tito je zasnovao vojni koncept revolucionarne strategije u kojem se tradicionalno gledište o opštem odnosu snaga u oslobodilačkom ratu i revoluciji iz osnova menja, jer vojnu snagu ne čine samo oružane snage već i ogromna većina naroda koji se uključuje u razne oblike borbe i otpora i tako multiplicira vojne potencijale oslobodilačkog pokreta. Na taj način narod postaje primaran činilac vojne sile, čime se stvara ne samo nepovoljan odnos vojnih snaga za agresora u kvantitativnom pogledu, već se i vojna sila izražava u osobenim oblicima i predstavlja nov kvalitet, prvenstveno u narastanju moralne snage revolucije.

² Tito: *Vojna djela*, knj. III, str. 203.

U analizi društveno-istorijskih uslova za dizanje oružanog ustanka i vođenje narodnooslobodilačkog rata i revolucije Tito se koristio i nasleđem revolucionarnog radničkog pokreta, oslobodilačkih i narodnih ratova, uvažavajući pri tom i sve ono pozitivno što je dala klasična vojnoteorijska misao. Sintezom svih tih saznanja i vlastitih iskustava ratnika, Tito je obogatio revolucionarnu misao i praksu, i tako marksističku misao dalje razvio i obogatio novim saznanjima u teoriji revolucije i rata i organizovanju odbrane socijalističkog društva.

Njegov teorijski doprinos razradi strategijskih problema dobiva pun smisao ako se sagleda u kontekstu realnog stanja nasleđene revolucionarne prakse i krize marksističke teorije. Iskustva iz revolucionarne prakse, kao što je poznato, bila su ograničena, nedovoljno dostupna a i različito tumačena. Jer, jugoslovenska revolucija, druga po redu uspešno izvedena socijalistička revolucija, izvojevana je u sasvim drugim uslovima u odnosu na one u kojima je izvedena oktobarska revolucija, kao i na one u kojima se izvodila kineska revolucija, koja je bila u toku, i koja je završena četiri godine kasnije. O tim razlikama Tito kaže:

»Sve ranije revolucije, a naročito revolucija 1917, imale su bolje uslove. Rusku revoluciju 1918. godine podržavale su ogromne mase vojnika, čitave divizije i armije koje su bile na frontu i kojima je dojadio rat. Te divizije i armije stale su s oružjem u ruci na stranu revolucije. Mi, međutim, nismo imali ništa i morali smo osvajati i prve puške. A oni su imali i fabrike i mnogo što drugo. Razumije se, ne može se reći da im je bilo lako, jer im lako nije bilo. Ali, ja sam vidio tu revoluciju i znam kolika je razlika između naše i njihove borbe, znam kolika su tamo prostranstva i kakve su tamo bile mogućnosti povlačenja, manevrisanja i mobilizacije. Naše male mogućnosti ne mogu se ni u kom slučaju upoređivati s njihovim, naša revolucija je jedinstvena...«.

I na primeru naše narodnooslobodilačke borbe i revolucije potvrdila se zakonitost da do pobede stižu samo oni pokreti i narodi koji ne oponašaju tuđe šeme, koji su samostalni, koji se oslanjaju na sopstvene snage, jer je samo autentična revolucija stvaralaštvo.

S druge strane, ubrzo posle Lenjinove smrti izvorna marksistička misao počela je da biva potiskivana od staljinističkih dogmi i šema, što je imalo dalekosežne negativne posledice ne samo za međunarodni radnički pokret, njegovu politiku i institucije, već na pripremu Sovjetskog Saveza i Crvene armije za rat.

Promašaji u oblasti vojne strategije naročito su se ispoljili u pogrešnoj proceni vojno-političke i strategijske situacije iz čega su

logično sledili promašaji u proceni opšteg odnosa snaga, o početnom periodu rata i mogućnosti strategijskog iznenađenja, ulozi pojedinih vidova i rodova oružanih snaga, mobilizaciji i strategijskom razvoju, početnom rasporedu i grupisanju snaga, komandovanju i organizaciji sadejstva, u potcenjivanju odbrane, partizanskog načina ratovanja itd. Sve te i druge slabosti sovjetske strategije plaćene su teškim žrtvama Crvene armije i sovjetskog naroda.

Na širem, međunarodnom planu, takvi promašaji imali su takođe dalekosežne posledice ne samo za opštu političku orijentaciju, već i za strategiju. To se najjasnije ispoljilo u kontraverznim stavovima o fašističkoj opasnosti, ulozi radničke klase, evropskih komunističkih partija i progresivnih snaga u borbi protiv fašizma itd.

Držeći se subjektivističkih i dogmatskih stavova Staljin je nametnuo Kominterni svoju najpre sektašku politiku, a zatim pragmatističke stavove, što je otupilo oštricu nacionalnooslobodilačke i revolucionarne borbe. Svojom tezom o borbi klase protiv klase, koja je bila dominantna sve do napada Hitlerovih fašističkih trupa na SSSR, praktički je sužavan front antifašističkih snaga i mogućnost revolucionarnog delovanja. Zbog toga je borba radničke klase, komunističkih partija i drugih progresivnih snaga u porobljenoj Evropi usmeravana uglavnom na antifašističku borbu bez revolucionarnog, klasnog sadržaja i praktički svedena na tzv. pokret otpora, na pružanje pomoći Sovjetskom Savezu i Crvenoj armiji. Tako je propuštena istorijska šansa evropskih naroda i komunističkih partija da povedu odlučnu borbu protiv fašizma, i da tu borbu povežu s borbom za nove društvene odnose u svojim zemljama, što bi bila ujedno i najveća vojna pomoć u borbi protiv fašizma i najbolji način ostvarenja internacionalističke obaveze prema prvoj zemlji socijalizma. Zbog toga su se komunističke partije i radnička klasa u okupiranim zemljama Evrope našle u pokretu otpora na marginama događaja, i u najvećem broju slučajeva postale privesak buržoaskih snaga koje su se stavile na čelo antifašističke borbe.

Nema sumnje da u takvom šematskom, u suštini oportunističkom shvatanju, treba tražiti osnovne uzroke zbog kojih ni naša autentična revolucija nije bila shvaćena, a ni prihvaćena ne samo za vreme rata nego i nakon njega. Kad je pobeda naše socijalističke revolucije postala istorijska činjenica, onda se s raznih strana pokušalo i još uvek se pokušava da se potceni i omalovaži uspeh naše revolucionarne borbe. To je bio način da se opravda svoj oportunizam u drugom svetskom ratu. Polemišući sa nenaučnim i tendencioznim shvatanjima, koja revolucionarni preobražaj Jugoslavije nastoje protumačiti nekim srećnim okolnostima i slučajnostima, drug Tito piše:

»Za opšti narodni ustanak i uspjeh narodnooslobodilačke borbe uzimani su potpuno besmisleni argumenti, kao na primjer visoka brda, šume, nacionalna neravnopravnost koja je postojala u staroj Jugoslaviji, pa čak i neka fatalistička shvatanja našeg naroda prema životu i smrti, svojstvena primitivnim narodima. Sve je to, razumije se, netačno, besmisleno i uvrijedljivo. Takvi argumenti vrijeđaju naše narode, jer se takvim argumentima hoće prikazati ustanak naroda Jugoslavije kao neka nesvjesna spontanost, neki očajnički korak koji graniči s avanturom i samoubistvom, a ne kao rezultat visoke svijesti i punog saznanja naroda Jugoslavije o svoj težini te borbe i žrtvama u borbi koju je preduzeo. Dalje, zaboravlja se ili namjerno previđa ona beskrajna mržnja kojom su narodi Jugoslavije bili zadodeni prema fašističkim okupatorima koji su provalili u zemlju i porobili je, zaboravlja se tradicionalna ljubav naših naroda prema slobodi i nezavisnosti za koju su i naši preci vjekovima lili svoju krv i žrtvovali, ako je bilo potrebno, sve što im je bilo najdraže. Zaboravlja se, pa čak i potcjenjuje onaj najvažniji faktor, koji je ne samo omogućio ustanak već mu je osigurao i uspjeh, a to je: organizovanost ustanka i pravilno rukovođenje njime, — što je zasluga Komunističke partije Jugoslavije, njenih kadrova, koji su u najtežim danima historije naših naroda ostali do samoodricanja vjerni svome narodu, i prvi u borbi, sa oružjem u ruci, dali herojske primjere te vjernosti.«³

Iz Titovih tekstova se vidi da su koreni takvih dogmatskih teorija duboki. Oni su u različitom poimanju uloge radničke klase i njene avangarde u revoluciji i različitim pogledima na puteve i metode revolucionarne akcije, pri čemu se pojedine doktrine, koje su bile delotvorne i plodonosne za određene uslove, proglašavaju za obrazac revolucionarnih promena uopšte, a pojedini stavovi za opšte zakonitosti revolucionarne borbe. Nedijalektičnost i neistoričnost takvog stanovišta pokazala se u punoj svetlosti u primeru našeg NOR-a i revolucije i u mnogim docnijim primerima.

Vraćajući marksističku misao autentičnim izvorima, Tito je jedini od vođa komunističke partije u Evropi, osloncem na sopstvene snage, mogao da povede samostalnu revoluciju, koja objektivno nije bila niti je mogla biti kopija oktobarske revolucije, jer su se istorijski uslovi u velikoj meri izmenili. Ona se razvijala u specifičnim jugoslovenskim, opštim i posebnim uslovima, na našem prostoru, u okviru rata protiv fašističkih okupatora i domaćih izdajnika koji su imali podršku domaće i svetske reakcije. Odluka Centralnog komiteta

³ Tito: *Vojna djela*, knj. II, str. 43.

KPJ pod Titovim rukovodstvom o oružanom ustanku, narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji doneta je u uslovima kapitulancije, izdaje i rasula većine evropskih država, u vreme vojničkih pobeda fašističkih trupa na svim evropskim ratištima, pod geslom odlučne borbe protiv okupatora i svih domaćih izdajnika. To je bila strategija koja je revoluciju povelala ratom, za razliku od Lenjina, koji je oktobarsku revoluciju poveo i izveo parolom mira u Evropi već izmrcvarenoj dugotrajnim imperijalističkim ratom.

Povezujući narodnooslobodilačku borbu i revoluciju u jedinstven proces, Tito je teorijski zasnovao i u praksi ostvario originalnu socijalističku revoluciju u kojem politička i oružana borba čine dve usko povezane strane jedinstvenog procesa. U Titovim vojnim delima jasno se uočava dominantna uloga politike, ali i to da odnos politike i strategije nije jednostran, jednostavan, ni jednosmeran. Njihov odnos je u najopštijem smislu kao odnos cilja i sredstava, odnos uzajamne povezanosti i zavisnosti, koji se usled tog i realizuje u konkretnim društveno-istorijskim uslovima, zavisno od stanja na ratištu, uvažavajući pri tom i spoljne faktore, koji utiču i na one pokrete i revolucije koji se oslanjaju na sopstvene snage.

Titova revolucionarna strategija ostvarila je u praksi jedinstvo narodnooslobodilačke borbe i socijalističke revolucije, čime je izražena osobenost i originalnost jugoslovenske revolucije, što daje poseban značaj našim iskustvima. U našoj narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji jedinstvo nacionalnih i socijalnih interesa najširih narodnih masa dobija potpun smisao, pa su prema tome nacionalno-oslobodilački i klasno-socijalni ciljevi borbe bili komplementarne komponente jedinstvenog političkog cilja NOR-a. S vojne tačke gledišta to je značilo udvostručavanje motiva za borbu, što je, opet, sa svoje strane, delovalo na neprekidno narastanje revolucionarnih snaga i u kvantitativnom i kvalitativnom pogledu. U skladu s tim određen je i vojnostrategijski cilj NOR-a, računajući ne samo s raspoloživim snagama, već i sa onim koje će izrastati u procesu oružane borbe.

Na uspešan početak, razvoj i pobedu u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji odlučujuće su uticali jasni politički i vojni ciljevi, sposobnost rukovodstva Komunističke partije Jugoslavije na čelu s drugom Titom da u određenom društveno-političkom trenutku pravilno procene situaciju, donesu smeće, revolucionarne političke i vojnostrategijske odluke i mobilišu mase za borbu. Titova strategija je postavila krajnje radikalne ciljeve: razbijanje i isterivanje okupatora iz zemlje, uništenje svih izdajničkih formacija i snaga koje su ih podržavale, nacionalno i socijalno oslobođenje zemlje, ostvariva-

nje bratstva i jedinstva, ravnopravnosti i zajedništva naroda i narodnosti Jugoslavije i stvaranje uslova za socijalistički preobražaj društva na osnovama samoupravljanja.⁴

Tito je prvi među stratezima i vojskovođama savremene epohe kroz jedinstvo političke i vojne strategije povezo klasne i nacionalne interese narodnih masa, na čelu Komunističke partije poveo narodnooslobodilačku borbu i izveo socijalističku revoluciju. Takav prilaz problemima rata i revolucije opredeljuje ulogu Tita kao političkog vođe, ali i stvara bitne teorijske i praktične pretpostavke za vojnu strategiju koja prevazilazi klasično poimanje njenog sadržaja i metoda. S druge strane, to ne umanjuje relativnu samostalnost vojne strategije kao teorije i prakse. Svestranije sagledavanje i proučavanje Titovog vojnog stvaralaštva upravo bi nam omogućilo da dublje proniknemo u te složene odnose, da analiziramo specifičnost i samostalnost naše strategije, što nema samo teorijski značaj.

Pozivajući narod u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika politički program NOP-a je predviđao da će se borbom postići novo, bolje društvo, da se više neće vratiti stari odnosi, što je široke mase vezalo za narodnooslobodilački pokret i pokrenulo narod u borbu. Sve društvene snage spremne za borbu protiv okupatora i za socijalni preobražaj društva, pre svega radnička klasa i radno seljaštvo sa KPJ na čelu, udružile su se sa svim rodoljubivim i naprednim snagama iz drugih socijalnih struktura društva koje su težile nacionalnom oslobođenju zemlje. Na taj način stvoren je snažan narodni front koji je obezbedio pobedu. Naravno, radnička klasa uvek je imala vodeću ulogu u tom frontu i davala svoj snažan pečat. Tito je uvek tu činjenicu isticao, jer je radnička klasa predvođena Partijom bila ona snaga koja je narodnooslobodilačkoj borbi i revoluciji davala orijentaciju, stabilnost, organizovanost, disciplinu i jasnu perspektivu. »Ne sviđa mi se tvrđenje nekih historičara« — pisao je Tito — »da je u početku ustanka u Hrvatskoj dominantnu ulogu odigralo seljaštvo, a ne radnička klasa. Takva orijentacija nije tačna. I tamo je radnička klasa bila ona osnovna snaga koja je pripremila i podigla ustanak«.⁵

Premda je radnička klasa sa svojom avangardom na čelu imala odlučujuću ulogu u revoluciji, Tito je shvatio da ona sama ne može izvesti revoluciju bez oslonca na najšire narodne mase; da stvarna i neiscrpna snaga radničke klase kao oslonca narodnog fronta leži u

⁴ Vidi: E. Kardelj: *Istorijski koreni nesvrstavanja*, Vojno delo 6/75.

⁵ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 9.

aktiviranju narodnih masa, da je njena uloga u podsticanju i usmeravanju inicijative i revolucionarne energije masa, u čvrstoj povezanosti sa seljaštvom, inteligencijom i drugim slojevima naroda. Društveno-istorijski uslovi i ekonomski položaj seljaštva u Jugoslaviji opredelili su seljaštvo na nacionalnu i socijalnu borbu, ono je bilo zainteresovano da svoju sudbinu veže za radničku klasu i Komunističku partiju Jugoslavije i zajedno sa njima kroz borbu ostvari svoje interese. Napredna inteligencija je takođe svoje interese mogla da ostvari u zajedničkoj borbi sa radničkom klasom i seljaštvom. Na taj način stvoren je širok front borbe protiv neprijatelja što je našoj revoluciji dalo izrazito narodni, masovni, demokratski karakter.

Klasna i nacionalna platforma i politički program naše revolucije obezbedili su joj znatno širu osnovu od ranijih revolucija, što je omogućilo da se pitanje klasnog savezništva i jedinstva masa u borbi postavi na nov način u skladu sa istorijskim okolnostima kada se ciljevi klasne borbe ne ostvaruju sukobom antagonističkih klasa na barikadama. Na poprištu rata i revolucije nije se u Jugoslaviji našla samo radnička klasa u savezništvu s ovim ili onim socijalnim grupama, već ceo narod predvođen radničkom klasom i Komunističkom partijom Jugoslavije. To saznanje imalo je širi međunarodni značaj za borbu radničkog pokreta, revolucionarnih i nacionalnih snaga za nove društvene odnose i za istorijsku ulogu radničke klase u revoluciji. S obzirom na istorijsku misiju radničke klase, njena uloga nije se ni mogla svesti samo na borbu za ostvarivanje sopstvenih klasnih interesa, već i u oslobođenju ostalih slojeva društva. Ona započinje proces likvidacije svih klasa pa i sebe, što je pretpostavka za realizaciju Marksove ideje o istorijskom procesu oslobođenja rada i čoveka.

Nacionalno pitanje je u *Titovim vojnim djelima* dobilo prvorazredni strategijski značaj i najširu dimenziju. Puna ravnopravnost naroda u jugoslovenskoj zajednici koju je nudila politička platforma NOR-a bila je baza masovnog učešća naroda u borbi, pa prema tome i garancija pobjede u ratu a, isto tako, i skladnog razvoja i stabilnosti naše socijalističke samoupravne zajednice danas. Pravilan stav o nacionalnom pitanju i borba za punu afirmaciju naroda i narodnosti značila je i odlučan obračun ne samo sa raznim oblicima i manifestacijama šovinizma i kontrarevolucije — što uvek ide jedno s drugim zajedno — već i sa kvazi teorijama u zemlji i van nje, koje su imale za cilj da dokažu kako su, navodno, nacionalna nesloga i netrpeljivost u bivšoj Jugoslaviji, zločini u bratoubilačkim sukobima 1941. u nekim krajevima zemlje, povoljno uticali na razvoj narodnooslobodilačke borbe i karakter naše višenacionalne zajednice. Odgovarajući na takve apsurdne »teorije«, drug Tito piše:

»Nacionalna neravnopravnost, mržnja i netrpeljivost koja je postojala u staroj Jugoslaviji krivnjom njenih upravljača, nije mogla biti pogonska snaga toga ustanka, već naprotiv — ona je bila iskorištavana od okupatora za lakše porobljavanje naroda Jugoslavije. Nacionalna mržnja bila je veliko zlo, protiv koga su se naši narodi morali u toku rata isto tako uporno boriti kao i protiv svih ostalih neprijatelja«. ⁶

Borba protiv neprijatelja koji su raspirivali šovinističke strasti nije bila laka, trebalo je postupati vrlo taktički i smišljeno; izbiti okupatoru i buržoaziji iz ruku argument kojim je hteo da izazove bratoubilački i građanski rat i da za takvo stanje optuži Komunističku partiju Jugoslavije i narodnooslobodilački pokret. Zbog toga se u delima druga Tita često ističe da je baš bratstvo i jedinstvo, postignuto sa toliko napora i žrtava u toku rata, jedna od najvećih tekovina naše narodnooslobodilačke borbe, i da ono i danas ima isti politički i strategijski značaj. Prema tome, možemo zaključiti da su povezivanjem i dovođenjem u sklad nacionalnih i klasno-socijalnih interesa širokih narodnih masa u Titovom konceptu revolucionarne borbe, u stvari, pokazani i dovedeni u odnos međusobne saglasnosti dva glavna determinišuća elementa strategije NOR-a kao i naše savremene koncepcije ONO, koji su svojim delovanjem opravdali njenu novu, po mnogo čemu osobenu sadržinu i suštinu.

Originalan izbor oblika rata

Izbor oblika rata suštinsko je pitanje svake strategije, jer se na toj osnovi grade ostala rešenja u ratu i oružanoj borbi. Titova strategija je to pitanje rešila na originalan način. Oslobođen tradicionalnog načina strategijskog rasuđivanja i uopšte klasno ograničenog poimanja rata, rasterećen sterilnih, dogmatskih šema i predrasuda, Tito je izabrao autentičan put, oblike i metode borbe i otpora. Sve što je u tom pogledu predstavljalo teorijsko nasleđe i akumulirano ratno iskustvo, nije pružalo mogućnost za izbor i nije davalo pravi odgovor. Frontalni rat protiv tehnički superiornog neprijatelja neminovno bi vodio teškim gubicima i porazu. Partizanski oblik rata bez izgleda da preraste u viši kvalitet, praktično bi se sveo na tzv. pokret otpora, bez jasne perspektive da će se proklamovani ciljevi ostvariti. Naime, takva strategijska orijentacija bi značila da oružane snage ustanka i revolucije ostanu na malim nepovezanim borbenim, udarnim, diverzantskim i drugim grupama gerilskog karaktera, što bi ih zadržalo na marginama rata i oružane borbe i osudilo na čekanje da zemlju os-

⁶ Tito: *Vojna djela*, knj. II, str. 44.

lobodi neko drugi. Isto tako nisu bile prihvatljive ni klasične forme borbe gerilskog karaktera (barikade, diverzije, ulični prepadi). Očito da Titova strategija, čija je platforma bila jasna i radikalna, jer se gradila još pred rat u borbi protiv nastupajućeg fašizma, protiv svih oblika izdaje i kapitulantstva i za novo društvo, nije mogla da prihvati takva rešenja. Narodnooslobodilački rat protiv okupatora i domaćih izdajnika bilo je jedino rešenje. To je bio najširi okvir u koji su se mogli uklopiti različiti oblici i vidovi borbe i otpora i na najbolji način upotrebiti narodne mase u totalnoj dugotrajnoj i iscrpljujućoj borbi i otporu na čitavom jugoslovenskom prostoru.

Pomenute odrednice izražavaju vremenske i prostorne dimenzije, načine organizovanja i unutrašnju strukturu Titove strategije. Što se vremenske dimenzije tiče, ona je određena mogućnostima za dugotrajan rat radi iznuravanja i uništavanja neprijateljskih snaga, čiji su gubici stalno rasli, što je bio jedan od uslova ostvarenja cilja rata. Prostorna dimenzija obuhvatala je celo jugoslovensko ratište. Takvo vremensko i prostorno određenje NOR-a, povezano s političkim i vojnostrategijskim ciljevima, sadrži ideju o iznuravanju, razbijanju i uništenju neprijateljevih snaga na našem ratištu kao uporedne i istovremene procese, s tim što, zavisno od odnosa snaga, jedan ili drugi može da bude intenzivniji, pri čemu se elastično primenjuju oni oblici oružane borbe koji najbolje odgovaraju, ili se u odgovarajućem srazmeru kombinuju različiti oblici oružane borbe i drugi oblici otpora. Dakle oružana borba i drugi oblici otpora su konstante NOR-a, a menjaju se njihovi pojavnici oblici, s obzirom na odnos snaga i druge uslove i mogućnosti vođenja rata. Prema tome, NOR je po svom obliku bio opštenarodni rat i s gledišta njegove unutrašnje strukture. Sasvim je razumljivo što je njegova početna faza — oružani ustanak — nužno morao početi partizanskim dejstvima, kao što je bilo logično i neminovno da u kasnijem periodu imamo frontalni i kombinovani oblik oružane borbe kao dominantan.

Oružani ustanak, koga su karakterisale sve specifičnosti složenih jugoslovenskih uslova (masovan odziv naroda, različiti organizacioni oblici prvih ustaničkih formacija, partizanska taktika, veliki početni uspesi, ali i promašaji u nekim krajevima itd.), imao je jasnu orijentaciju i perspektivu brzog razvoja i prerastanja u opštenarodni oslobodilački rat. Tako ga, uostalom, definiše i drug Tito:

»To je bio jedan permanentan rat, krvav rat sa svim njegovim posljedicama, rat do istrebljenja — protiv okupatora i domaćih izdajnika. To je bio opštenarodni rat, ali dobro organizovan, vođen iz jednog centra Vrhovnog štaba, sa kombinacijom partizanskog ra-

tovanja sa frontalnim borbama, koje su bile uslovljene postojanjem slobodnih teritorija i formiranjem velikih vojnih jedinica, divizija i korpusa.«⁷

Već su prvi vojni uspjesi pokazali da je nađeno pravo rešenje. Partizanski način ratovanja, koji se nije iscrpljivao ograničenim ciljem »malog rata«, bio je pogodan i širok vojni okvir u kome su se mogle izraziti ustaničke snage, njihove aktivnosti i ambicije. Oružani ustanak je odmah poprimio širok razmah i kontinuirani tok, naročito tamo gde su organizacione i druge mere Komunističke partije Jugoslavije i narodnooslobodilačkog pokreta bile dosledno sprovedene. S druge strane, brže i lakše su se prevladavale slabosti u onim krajevima gde se ustanak slabije razvijao, gde je preživljavao ozbiljne krize pa i poraze u početku.

Partizanski oblik oružane borbe, omogućio je rasplamsavanje borbe i razvlačenje neprijateljskih snaga na širokom prostoru, što je prvi uslov njegovog iznuravanja i počesnog uništavanja. Na taj način okupatorske i kvislinške snage bile su praktički od prvih ustaničkih dana stavljene u inferioran položaj, iz koga su bezuspešno pokušavale da izađu preduzimanjem povremenih ofanzivnih akcija manjeg ili većeg obima i značaja. Iskustva iz NOR-a pokazala su da partizanski oblik oružane borbe ima trostruk značaj: (1) omogućava otpočinjanje i vođenje dugotrajne oružane borbe u uslovima izrazito nepovoljnog odnosa snaga, (2) omogućava narastanje i transformisanje oružanih snaga i različite organizacijsko-formacijske strukture i (3) omogućava da se uspešno kombinuje s frontalnim oblikom oružane borbe, odnosno da se kombinuje sa svim drugim oblicima otpora. Tako se partizanski oblik, u stvari, javlja kao konstanta i specifičnost narodnooslobodilačkog rata. Zahvaljujući tim njegovim svojstvima, u početnoj fazi NOR-a su stvoreni bitni politički i vojni preduslovi da se već u drugoj fazi pređe u više oblike organizovanja oružanih snaga i složenije oblike oružane borbe. Tako se na jugoslovenskom ratištu desilo da je partizansko ratovanje evoluiralo u kombinovani oblik oružane borbe. Tome procesu je Titova strategija dala osebujan sadržaj i dimenzije. Kombinovanje partizanskog i frontalnog oblika oružane borbe bilo je uslovljeno i omogućeno stvaranjem slobodnih teritorija i formiranjem krupnih vojnih jedinica — brigada, divizija i korpusa, što je s gledišta političkog i vojnostrategijskog cilja rata

⁷ Tito: *Vojna djela*, knj. II, str. 46.

bio logičan i konsekventan razvoj narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Ta saznanja i iskustva imaju izuzetan teorijski i praktičan značaj u razradi doktrine opštenarodnog odbrambenog rata i strategije oružane borbe.

Karakteristike opštenarodnog odbrambenog rata

Kad je reč o izboru oblika rata u savremenim uslovima, Titova strategija stoji na stanovištu da socijalistička samoupravna Jugoslavija može voditi samo odbrambeni rat, koji bi u klasno-nacionalnom i vojnostrategijskom smislu bio u kontinualnoj vezi sa narodnooslobodilačkim ratom i revolucijom. U toku narodnooslobodilačke borbe i revolucije borili smo se za slobodu i nezavisnost i za nove društvene odnose iz čega je proizašlo naše socijalističko samoupravno društvo, čije tekovine i vrednosti ćemo braniti — ako nas bilo ko napadne — opštenarodnim odbrambenim ratom. Takav oblik rata proizlazi iz karaktera našeg društveno-političkog sistema zasnovanog na samoupravljanju i nesvrstanoj spoljnoj politici.

U *Titovim vojnim djelima* jasno se ukazuje da se to naše opredeljenje za opštenarodni odbrambeni rat tiče ne samo njegove društveno-političke sadržine i suštine, već oblika i metoda vođenja rata. Dok se revolucionarni i odbrambeni karakter toga rata izražava u njegovoj društveno-političkoj suštini, dotle se u strategiji, koja je prvenstveno ofanzivna, ispoljava njegova druga, vojna suština. To znači da je naša doktrina ofanzivna u domenu oružane borbe — strategije, operatike i taktike — i u drugim oblicima borbe i otpora. Ta misao često se susreće u Titovim radovima, i onima iz NOR-a i u onima posle njega, što nije slučajno. Stalnim isticanjem ofanzivnosti naše doktrine kao njenog imanentnog svojstva što je čini delotvornom i nepobedivom, Vrhovni komandant želi da saznanje o tome postane sastavni deo celokupnog našeg društva, pre svega da postane aksiom i pravilo ponašanja za naše oružane snage, starešine i vojnike, komande i jedinice.

Tako najopštije stanovište o ofanzivnosti strategije opštenarodnog odbrambenog rata, implicira i dva osnovna stava o oružanoj borbi: (1) da je oružana borba glavni oblik suprotstavljanja svakoj agresiji; (2) da je kombinovani oblik oružane borbe u njoj dominantan. To su provereni Titovi doktrinarni stavovi, koji su se potvrdili u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, i kao takvi su ugrađeni u našu savremenu doktrinu. Pošto od uspešne pripreme oružanih snaga i vođenja oružane borbe u velikoj meri zavise svi ostali oblici borbe i otpora, s pravom se ističe da je ona okosnica opštenarodnog

odbrambenog rata. Ti stavovi se odnose na rat u celini i na pojedine njegove faze, na celu zemlju i na njene delove, bez obzira na vrstu agresije.

Opredeljujući se za kombinovani oblik oružane borbe kao dominantan, naša doktrina ukazuje na sve njegove prednosti koje su se potvrdile u ratnoj praksi na jugoslovenskom ratištu i u ratovima posle drugog svetskog rata, a to potvrđuju i naša posleratna iskustva i istraživanja na vežbama i manevrima. Bitne karakteristike kombinovanog oblika oružane borbe izražavaju se u kombinaciji dejstva u zahvatu fronta sa dejstvima na privremeno zaposednutoj teritoriji i u našoj pozadini. Izvode se po jedinstvenoj zamisli, uz stalnu kontrolu celog jugoslovenskog ratišta. S obzirom na složene uslove dejstva, vrste agresije, stratezijske koncepcije i način dejstva eventualnog agresora itd., naša strategija ne zapostavlja frontalan ni partizanski oblik oružane borbe. Međutim, ovi oblici oružane borbe na našem ratištu imali bi takođe specifičnosti u pogledu organizovanja jedinica za dejstvo, u borbenim postupcima, sadejstvu itd., pri čemu bi ofanzivnost, inicijativnost, neprekidnost i intenzivnost borbe, kao i drugi principi naše strategije i taktike, došli do punog izražaja.

Stvaranje i razvoj oružanih snaga

Radi materijalizacije pomenutih oblika rata i oružane borbe, Titova strategija je u ratu, u procesu borbe, stvarala i razvijala oružane snage, koje su odgovarale svakoj etapi razvoja narodnooslobodilačkog pokreta i zahtevima vojnostrategijske situacije na jugoslovenskom ratištu. To je uslovalo dinamičan razvoj vojne organizacije, bogatstvo organizacionih oblika, efikasno komandovanje itd. Proces razvoja novih jedinica oružanih snaga ne samo što je pokazao dijalektičku dinamiku borbe, već su naše vojne formacije pokazivale prednost nad neprijateljem i iznenađivale ga manevarskim mogućnostima, pokretljivošću, veštinom ratovanja, komandovanja itd. što je omogućilo održavanje stalne stratezijske inicijative.

U *Titovim vojnim djelima* vrlo jasno je ocrtan ceo istorijski put i kontinuitet stvaranja i razvoja oružanih snaga, od prvih ustaničkih jedinica do danas. Način na koji su se stvarale i razvijale, jedinstven je primer u istoriji, što je Tito konstatovao na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu 1943. godine.

Po načinu organizovanja, razvoju, formacijskoj strukturi i odgovarajućem načinu njihove upotrebe, oružane snage naše revolucije predstavljaju originalno rešenje. Na jugoslovenskom ratištu po prvi put u Evropi se desilo da se od ustaničkih desetina, četa, udarnih

grupa i partizanskih odreda, sukcesivno stvara Narodnooslobodilačka vojska — snažna i vojnički visoko organizovana i borbeno spremna oružana sila, koja je ravnopravno stala uz bok saveznicima i dala velik doprinos pobjedi nad fašizmom. U narodnooslobodilačkom ratu stvorene su dve komponente naših oružanih snaga — operativne i teritorijalne snage — koje su se u materijalnom i drugom obezbeđenju oslanjale na razgranate vojnopozadinske organe, narodnu vlast i društveno-političke organizacije.

Ovom prilikom ostaćemo samo na konstataciji druga Kardelja, koji kaže da je u stvaranju oružanih snaga revolucije Titova strategijska misao dosegla najviši domet.⁸

U Titovim tekstovima posle rata izuzetna pažnja posvećena je ulozi, razvoju i modernizaciji naših oružanih snaga, borbenoj gotovosti, spremnosti i obučenosti vojnika i starešina. Kao prvo, uvek se ističe društveni karakter i uloga oružanih snaga, jer su one otelotvorenje našeg društveno-političkog sistema. Naše društveno biće određuje karakter obe komponente oružanih snaga i u tom pogledu među njima nema nikakve razlike. Obe komponente naših oružanih snaga su konkretan oblik naoružanog naroda na današnjem stepenu razvitka našeg socijalističkog samoupravnog društva u konstelaciji postojećih međunarodnih odnosa. U vezi s tim Tito kaže:

»Jugoslovenska narodna armija i teritorijalna odbrana su jedinstvena oružana snaga naše zemlje kao što mora biti i jedinstven sistem opštenarodne odbrane u cjelini, jer to zahtijevaju karakter našeg društveno-političkog uređenja, karakter i fizionomija eventualnog rata.«⁹

Međutim, ima razlika u vojnostrategijskoj nameni, zadacima, načinu dejstva i organizaciji između JNA i teritorijalne odbrane. Jugoslovenska narodna armija je savremeno opremljen i obučen udarni deo naših oružanih snaga operativnog karaktera, osposobljen za dejstva u svim uslovima, prvenstveno za dejstva u zahvatu fronta sa glavnim snagama agresora. Teritorijalna odbrana je najmasovniji deo oružanih snaga koje formiraju društveno-političke zajednice i organizacije udruženog rada. To su jedinice osposobljene za dejstvo samostalno i zajedno s operativnom armijom na čitavoj teritoriji Jugoslavije u svim uslovima. Zbog toga su formacijski sastavi teritorijalnih jedinica različiti kako bi se izrazila njihova elastičnost, inicijativa, raznorodnost dejstava, kako na privremeno zaposednutoj i na-

⁸ Edvard Kardelj: Politička i vojna strategija narodnooslobodilačkog ustanka i socijalističke revolucije u Jugoslaviji i Titova stvaralačka uloga u njenom koncipiranju i realizovanju, Vojno delo 2/77.

⁹ Tito: *Vojna djela*, knj. V, str. 134.

šoj teritoriji, tako i u zahvatu fronta. Njihovim dejstvima ostvaruje se kontinuitet, neprekidnost i masovnost oružane borbe i otpora i u najtežim uslovima rata. Snagama teritorijalne odbrane pokriva se celokupna teritorija, stvarajući organizovane borbene punktove u svakom selu, zaseoku, svakoj fabrici, naselju, na svakom delu naše teritorije.

Ostvarujući takav koncept oružanih snaga — operativnog i teritorijalnog tipa — Titova strategija u konkretnim jugoslovenskim uslovima realizuje marksističku ideju o organizovanju oružanih snaga socijalističkog društva, pri čemu je uvažavan princip saobraženosti organizacionih oblika oružanih snaga konkretnim društveno-istorijskim uslovima zemlje, vladajućim međunarodnim odnosima i fizionomiji savremenog rata.

Obuka i vaspitanje

Odbacujući sve lažne dileme, naše oružane snage mogle su da se potpuno posvete svojoj borbenoj izgradnji, oslanjajući se na jasne Titove stavove i poglede. Obuka i vaspitanje, školovanje i stručno osposobljavanje kadrova je oblast o kojoj se u *Titovim vojnim djelima* često raspravlja, što je i logično, s obzirom na njegovu stalnu brigu o borbenoj spremnosti oružanih snaga i naroda za odbranu. Takav Titov prilaz ovim problemima ne proizilazi iz potreba da se samo oružane snage obuče za efikasno delovanje, već i iz potrebe da se ceo narod, a naročito omladina, osposobi za zadatke u odbrani i bezbednosti zemlje.

Opštenarodni odbrambeni rat, pored razvijenih visokih moralnih osobina vojnika i starešina i njihove svesti, zahteva stalno usavršavanje obuke i jedinica i komandi, tj. stručno osposobljavanje ljudi kako bi mogli uspešno da rukuju sve modernijom tehnikom i da rukovode sve složenijim jedinicama. Naime, savremena borbena tehnika i oružje traže veoma precizan rad svakog vojnika i starešine, usklađeno dejstvo posada i posluga i celih jedinica. To se može postići uspešnom obukom i borbom za bolju organizaciju rada, disciplinu, unutrašnji red, savremen rad komandi, vojnih kolektiva itd. Zato Tito kaže da je obuka »najvažniji zadatak u mirnodopskom životu armije, zadatak na kome moraju biti angažovane sve snage i svi komandni stepeni odozgo do dolje«. ¹⁰ Pri tom treba imati u vidu da visok stepen obučenosti ljudstva istovremeno znači i značajan elemenat borbenog morala.

¹⁰ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 82.

Na takvim teorijskim i idejnim osnovama Titove strategije, izgrađen je celovit sistem obuke i vaspitanja sa odgovarajućim planovima i programima, kojima su, pored oružanih snaga, obuhvaćene i sve ostale strukture društva — od pionira i omladine do rezervnih starešina i aktivista u društveno-političkim organizacijama, zajednicama i organizacijama udruženog rada. Taj kompleksan, jedinstven i koherentan sistem obuke i vaspitanja za odbranu i društvenu samozastitu postaje sve važniji faktor društvenog života i moralno-političkog jedinstva društva, ne samo u pripremi za odbranu zemlje i odvratanju agresora, već značajan faktor u razvijanju samoupravnih odnosa.

U *Titovim vojnim djelima* se naglašava uloga starešina u obuci i vaspitanju, ukazuje na osnovne zahteve u školovanju kadrova. U svojim tekstovima Tito se zalaže za moderno vojno školstvo, koje ne sme biti odvojeno od prakse i života.

»Vojne škole« — piše Tito — »daju mladom starješini dosta znanja i davaće mu sve više uporedo sa usavršavanjem sistema našeg školstva. Međutim, ni jedna škola na svijetu, pa ni naša vojna škola, ne može dati sva znanja koja su čovjeku potrebna za život, za neposredan rad, za rukovođenje. Školu treba shvatiti kao neophodnu osnovu na koju treba dograđivati znanje i, što je još važnije, od koje treba poći dalje u osposobljavanju za praktičan rad.«¹¹

Paralelno s obukom i vaspitanjem, kroz celokupno Titovo delo, od prvih dana rata do danas, kao crvena nit provlači se važnost moralno-političkog vaspitanja i marksističkog obrazovanja. Naime, Tito nedvosmisleno ističe da se snaga naše odbrane zasniva na dva podjednako važna faktora: prvo, na moralno-političkoj čvrstini i psihološkoj pripremljenosti naših radnih ljudi da se najodlučnije suprotstave spoljnom pritisku i agresiji u ma kom se obliku oni ispoljili; i drugi, na visokoj vojnoj organizovanosti, opremljenosti i izvežbanosti naših oružanih snaga, svih radnih i društvenih organizacija. Ta dva faktora se uzajamno dopunjavaju i čine nerazdvojnu celinu. Samo moralno-politički čvrsti i psihološki pripremljeni ljudi mogu uspešno savladati sva iskušenja koja donosi rat. Takvi kvaliteti, međutim, ne nastaju sami od sebe, za njih se treba boriti upornim i svestrano organizovanim idejno-političkim i teorijskim radom. Zbog toga se u *Titovim tekstovima*, na mnogo mesta i vrlo često, govori o organizaciji idejno-političkog i vaspitnog rada, ukazuje na nezamenjivu ulogu Saveza komunista vojnih kolektiva, komandi, starešina i vojnika.

¹¹ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 83 i 84.

Uloga i zadaci organizacije SKJ sadržani su u ovim Titovim rečima: »Od organizacije SKJ u Armiji, kao integralnog dijela Saveza komunista Jugoslavije, očekujem da svestranom i organizovanom aktivnošću stalno potvrđuju svoju vodeću idejnopoličku ulogu na svim područjima osposobljavanja i izgradnji naših odbrambenih snaga, posebno u jačanju jedinstva i monolitnosti Armije, a u skladu sa njenim socijalističkim i narodnim karakterom. Prema tome, Savez komunista je ona vodeća društvena snaga koja ujedinjuje i usmjerava sve subjektivne snage i faktore odbrane. Komunisti su odgovorni ne samo za idejno-političku aktivnost, već i za cjelokupan razvoj i sposobnost oružanih snaga, za njihovu borbenu gotovost, za obuku i vaspitanje, odnose među ljudima, razvijanje svjesne discipline i odgovornosti, za rukovođenje i komandovanje. Tito posebno podvlači da »velika odgovornost leži na komunistima u pogledu čuvanja bratstva i jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti naše zemlje i idejnog i akcionog jedinstva SFRJ«. ¹²

Faktori rata i oružane borbe i odnos snaga

U celokupnom stvaralačkom opusu druga Tita dominira osnovna strategijska misao o odlučujućoj ulozi čoveka kao faktora rata i oružane borbe. Titova strategija čoveku prilazi kompletno — kao biološkoj i društvenoj ličnosti, koja se ne može posmatrati van društvenih, proizvodnih, vojnostrategijskih i drugih odnosa, na koje i sama ličnost svojom aktivnošću neposredno utiče. Zbog toga u *Titovim vojnim djelima* gotovo da nema priloga u kome se ne govori o čoveku. Uvek se polazi od stava potvrđenog u ratu: »najveća dragocjenost koju imamo su naši borci — ratnici«. Tito, međutim, ne ostaje na tim konstatacijama, već upozorava da uloga ljudskog faktora u ratu svakim danom sve više raste, u srazmeri u kojoj rastu opšta sposobnost i društvena svest čovjeka s jedne strane, i u onom stepenu u kome se razvija sve razornija, ubojitija i složenija ratna tehnika i oružje, s druge strane. Takvi procesi razvoja traže svestranu ličnost — moralno snažnu i motivisanu za odbranu zemlje; fizički spremnu i dobro obučenu za savremeni rat i oružanu borbu u svim uslovima. U teoriji i praksi Tito, međutim, ne apsolutizuje nijedan od faktora rata i oružane borbe, pa ni čoveka. »Danas bi bilo nenaučno i nerealno tvrditi da isključivo ljudski faktor može sve da riješi bez obzira na tehniku. Važno je vidjeti jedinstvo ljudskog i tehničkog faktora«. ¹³ Na takvim teorijskim osnova-

¹² Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 167 i 168.

¹³ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 82.

ma se razvija modernizacija naših oružanih snaga, koja ne sadrži samo tehnički aspekt tog složenog procesa, već se u najširem smislu shvata kao složen društveni odnos ne samo u oružanim snagama već u celom društvu.

U analizi strategijskih faktora Tito posvećuje posebnu pažnju materijalno-tehničkim sredstvima, čija se uloga i značaj takođe stalno povećavaju, i koji se nikad ne posmatraju odvojeno od društvenih odnosa. Odnos na relaciji čovek-tehnika za Tita nikad nije bio prost i jednostavan proces, već je to za njega uvek bilo konkretno društveno, političko i strategijsko pitanje. Uvek ukazuje na fleksibilnost i složenost tog odnosa i na potrebu svestranog sagledavanja svih onih determinanti koje opredeljuju procenu situacije i tačan zaključak o odnosu snaga. Pri tom se uvek polazi od principa da je jedino čovek, subjektivni faktor, jer ima svest i motiv, a da je tehnika samo sredstvo. Međutim, ni subjektivni faktor se ne apsolutizuje već posmatra i vrednuje u dijalektičkom jedinstvu s drugim relevantnim činiocima u kontekstu konkretne društveno-istorijske i vojno-strategijske situacije.

Ratna tehnika i naoružanje, makar bili i najmoderniji, ne mogu da odluče o ishodu rata, jer nikad nije u pitanju sukob čovek — tehnika, niti sukob same tehnike, kako stvar pojednostavnjuju protagonisti raznih teorija o »ratu na dugme«. Uvek je posredi sukob čoveka s čovekom, a oružje je samo sredstvo u takvom sukobu. U suštini, takav sukob uvek je veoma antagonizovan društveni proces, u kojem odlučuje čovek, odnosno pobeđuje onaj čiji su društveni ciljevi, znanje i svest na višem nivou, motivisanost za borbu veća, podrazumevajući pri tom racionalno i efikasno korišćenje ratne tehnike i naoružanja. Jer, i pored velikih razlika u kvalitetu oružja i opreme zaraćenih strana one, ipak, nisu odlučujuće delovale na ishod sukoba. Veoma ilustrativan primer za to je naš NOR. To su, uostalom, pokazali narodnooslobodilački i revolucionarni ratovi u kojima su i najmodernije naoružane armije pretrpele poraz.

Odnos prema prostoru kao faktoru rata i oružane borbe u našoj savremenoj strategiji počiva, u suštini, na istim principima kao u narodnooslobodilačkom ratu, s tim što se značaj prostora stalno povećava i usložava, s obzirom na velike promene koje nastaju urbanizacijom, izgradnjom komunikacija, razvojem novih borbenih sredstava velikog dometa, doleta i pokretljivosti u borbi. U Titovim tekstovima lako se mogu uočiti oni principi odnosa prema prostoru, koji se nikako ne mogu zaobići kada se radi o današnjem korišćenju naših ratnih iskustava. Da pomenemo samo neke: jugoslovensko ratište

je jedinstveno, što znači da se pod kontrolom mora držati cela teritorija u svim radnim uslovima; nestala je granica između fronta i pozadine, borba se vodi na svakom delu zemlje gde se god neprijatelj pojavi; stvaranje slobodnih teritorija i u uslovima najteže vrste agresije zadatak je ne samo vojnog već i političkog karaktera, jer je slobodna teritorija bitna pretpostavka za uspešno vođenje rata i održavanje kontinuiteta vlasti; upornost odbrane, odnosno držanje određene teritorije zavisi od odnosa snaga, pri čemu se bez borbe ne napušta ni pedalj zemlje; ukoliko smo, pak, prinuđeni da napustimo neku teritoriju, ona i dalje ostaje područje borbenih dejstava odgovarajućih vojnih snaga i stanovništva u primeni novog načina dejstava, tj. partizanski oblik oružane borbe postaje dominantan; gubitak jedne teritorije treba da znači stvaranje druge; pogodne geografske karakteristike pojedinih regiona (npr. brdsko-planinsko zemljište) treba optimalno iskoristiti, pri čemu nema takvog prostora na kojem se ne bi mogla uspešno izvoditi borba i svi oblici manevra, itd.

Kad je reč o odnosu prema prostoru kao stratezijskom faktoru, očito je da je Titova strategija uvek davala i daje prednost očuvanju žive sile nad očuvanjem prostora, jer se teški i neprihvatljivi gubici u ljudstvu za odbranu bilo kog prostora ne mogu pravdati ni politički ni vojnički. Tim više što privremeno zaposednuta teritorija ne znači i gubitak tog dela zemlje. Takav odnos prema prostoru u celini ukazuje na totalnost, masovnost i upornost naše strategije, što je najpotpunije izraženo u poznatoj Titovoj sentenciji: celu zemlju treba pretvoriti u ježa.

Vreme kao faktor rata u pogledu trajanja i u pogledu meteoroloških prilika na bojištu, takođe se uključuje u integralnu celinu procene odnosa snaga. Originalan odnos Titove strategije prema vremenu iz perioda rata ugrađen je u našu savremenu vojnu strategiju. Konceptiji modernog munjevitog rata i »svršenog čina«, suprotstavljamo dugotrajni iscrpljujući rat, u kome bi došle do izražaja sve prednosti naše strategije. Isto tako i teške meteorološke prilike bi upotpunile ambijent u kojem bi došle do punog izražaja sve prednosti naše ratne veštine. Pri tom se u Titovim tekstovima stalno ukazuje na činjenicu da savremena tehnika kojom raspolažu moderne armije, naročito ona u oblasti elektronike, sve više ublažava teškoće vezane za složene i nepovoljne meteorološke uslove. Nova tehnika će znatno uticati na promene u načinu borbenih dejstava, naročito onih jedinica koje budu ratovala na partizanski način. To se, uostalom, potvrdilo na bojištima u Alžiru, Vijetnamu, na Bliskom Istoku i drugim.

Novi uslovi zahtevaju moderno rukovođenje i komandovanje, pri čemu starešina — komandant i njegov štab treba sve više da izraze svoje stručne i druge kvalitete, naročito u uspešnoj saradnji sa saradnicima i upotrebu tehničkih sredstava koja se sve više koriste u komandovanju.

Odnos snaga se više ne može shvatiti i meriti na tradicionalan način mehaničkim zbrajanjem broja ljudi i količine oružja, jer u borbi ne odlučuju samo kvantitativne, već i kvalitativne veličine, pa se prema tome i odnos snaga mora posmatrati kao funkcionalni odnos svih relevantnih faktora koji opredeljuju izbor najbolje odluke i operativno-taktičkih postupaka. Nekad će na povoljan odnos snaga pa time i na odluku uticati poglavito kvalitativna svojstva suprotstavljenih jedinica, nekad grupisanje snaga i borbeni poredak, drugi put će bitnije uticati na opšti odnos snaga prednosti u tehnici i oružjima, ili s tim usko povezane karakteristike zemljišta, meteorološki uslovi, itd. Naime, u utvrđivanju povoljnog odnosa snaga komandant treba da uoči upravo onaj momenat kojim će postići iznenađenje, ostvariti nadmoćnost, izvesti uspešan manevar, izraziti ofanzivnost svojih jedinica i postići pobedu. Tito je u toku rata uvek zahtevao od komandanata da ostvare povoljan odnos snaga tamo gde se odluči za akciju; kritikovao je brzopletost u donošenju odluka, površnu procenu situacije i odlučivanje za akcije koje nisu garantovale uspeh; oštro je reagovao na velike gubitke i nebrigu o borbama, itd. Titovo poimanje značaja odnosa snaga bilo je izraženo u stavu da se neprijatelj može tući samo kad smo jači, a takve uslove možemo uvek stvoriti pravilnom procenom situacije, pravilnim izborom načina dejstava, smelim i inventivnim manevrima, kojim se eliminiše premoć neprijatelja. S tim u vezi Tito kaže: »Neprijatelj je imao tehniku i rutinu — mi smo imali vještinu revolucionarnih ratova, a tehniku smo osvajali od neprijatelja. Smjelost, istrajnost, samodisciplina i druge ratničke vrline resile su borbe naših partizanskih odreda i prenosile se zajedno s njima u novu revolucionarnu narodnu armiju.«¹⁴

Savremena teorija ratne vještine

Na stranicama *Titovih vojnih djela* čitalac može da sagleda bogatstvo dokumenata — direktiva, naredbi, odluka — u kojima se vidi koliku je pažnju Tito pridavao komandovanju i načinu saopštavanja svojih naređenja i odluka, naročito u nekim operacijama, koje su imale izuzetan strategijski značaj. Ta naređenja i od-

¹⁴ Tito: *Vojna djela*, knj. III, str. 86.

luke su obrazac jednostavnog, efikasnog i funkcionalnog komuniciranja komandanata sa svojim potčinjenim starešinama, što je naročito važno za savremene uslove sve većeg brojnog jačanja viših komandi i štabova. Mnoge Titove naredbe i uputstva štabovima sadrže načelne stavove i direktive, a manje su to naredbe operativnog karaktera pisane po klasičnim obrascima borbenih dokumenata. Takve naredbe i uputstva u prvim etapama rata u prvom redu su bile razrada strategije i organizacije oružanih snaga. Proniknuti ne samo u sadržaj, već u metod, jezik i smisao tih dokumenata, je bitna pretpostavka da se savremeno komandovanje što više pojednostavi, učini efikasnijim, da podstiče inicijativu, samostalnost i stvaralaštvo komandanata i štabova.

Na osnovu borbenih i drugih dokumenata vidi se koliko je drug Tito radio na unapređenju ratne veštine, donošenju strategijskih odluka, operativno-taktičkim postupcima, grupisanju snaga, izboru manevra, organizovanju sadejstva, komandovanju, moralno-političkoj pripremi jedinica, brizi za materijalno obezbeđenje i zbrinjavanje boraca itd. Iz mnoštva ratnih dokumenata vidi se kako je Tito jednostavno i znalački donosio odluke koje se nisu odnosile samo na nivo strategije, već i na operativiku i taktiku. »Mi smo« — kaže Tito — »u narodnooslobodilačkoj borbi činili ono što je sa stanovišta klasičnih vojnih doktrina bilo potpuno neshvatljivo«. Naše jedinice su izvodile vrlo složene manevre, izbegavale frontalna dejstva, pozicionu odbranu, blokade oko gradova itd., tražeći uvek slabe strane u neprijateljevom rasporedu, prodirale u pozadinu, razvlačile njegove snage, sprečavale duboke prodore u slobodnu teritoriju, itd. Stečena iskustva iz borbenih dejstava vrlo brzo su se prenosila na mlađe, pri čemu se obilato koristila vojna štampa (Bilten Vrhovnog štaba, divizijske i brigadne novine itd.), a naročito kursevi i vojne škole koje su radile u vrlo složenim uslovima gotovo od samog početka rata.

Iz sačuvanih dokumenata vidi se da je Tito od komandanata tražio da na licu mesta, na bojištu intervenišu; da ličnim primerom neposredno utiču na tok borbenih dejstava; da se uvek nađu na težištu borbenih dejstava, što je od naročitog značaja za moral jedinice i poverenje boraca u svog komandanta. Na takvim osnovama zasnovan je celokupan naš savremeni sistem rukovođenja i komandovanja.

Vrhovni komandant se drži ratnih principa i u mirnodopskoj razradi doktrine i vojne organizacije. Tito i danas ne donosi samo one odluke koje se odnose na odbrambenu politiku, koncepciju i doktrinu, već neposredno utiče na formaciju, naoružanje, obuku JNA i teritorijalne odbrane, na razvoj vidova, rodova i službi, materijalno

obezbeđenje itd., ulazeći često i u najsuptilnija pitanja taktike. Iznoseći svoja razmišljanja o načinu organizovanja protivoklopne borbe u savremenim uslovima, drug Tito piše:

»Radi pružanja uspješnog otpora neprijatelju u slučaju napada na našu zemlju, moramo za svaki mogući pravac njegovog eventualnog nastupanja organizovati protivtenkovsku odbranu, a ljude obučiti da rukuju protivtenkovskim sredstvima, pripremiti ih da blagovremeno zaposjednu položaje. Mi ne mislimo da se borimo tenkom protiv tenka. To nije potrebno. Protiv tenka ćemo se boriti prvenstveno protivoklopnim oružjem. Zašto da gubimo svoje tenkove u takvim borbama, kad ih možemo celishodnije upotrijebiti, a tenkove agresora uništavati protivoklopnim sredstvima«. ¹⁵ Na sličan način, dakle, sasvim konkretno, on razmišlja i o problemima vezanim za protivdesantnu borbu.

»Da bismo obezbijedili čitavu teritoriju, treba da stvorimo takvu organizaciju da neprijatelj ni za jedan svoj eventualni desant ne može pronaći ni jedno mjesto gdje bi se neometano mogao spustiti. Svuda treba da ga dočeka organizovana odbrana. Za desante se nikada ne zna gdje se mogu izvesti. Danas se desanti mogu češće koristiti, naročito helikopterski. Helikopteri lete vrlo nisko. Ako se desant spusti u rejonu odbrane, može da kompromitira odbranu, izazove paniku itd. Ali, kad je sve blagovremeno organizovano i spremno za odbranu, kad ljudi unaprijed znaju da se može dogoditi takav slučaj, neprijateljev desant mora da propadne.« ¹⁶

Kontinuitet

U tekstovima koji sadrže teorijski i praktični doprinos druga Tita u mirnodopskom razvoju koncepcije i doktrine odbrane, dominiraju dva momenta. Kontinuitet koncepcije opštenarodne odbrane je prva stvar na koju stalno ukazuje, jer to ima velik i društveno-politički i vojnostrategijski smisao. Pri tome ne ističe samo značaj i potrebu stvaralačkog i kritičkog korišćenja bogatih ratnih iskustava, već i nužnost daljeg savremenog razvoja naše vojne teorije i prakse, u skladu sa zahtevima koji proizilaze iz suštine društvenih odnosa, naše spoljne i unutrašnje politike, razvoja nauke i tehnike, potreba koje nameću doktrina, strategija, vojna organizacija u nas i u svetu. Drugo, Tito stalno ukazuje i podvlači društveni karakter naše doktrine, oružanih snaga i sistema odbrane u celini kao proizvoda našeg

¹⁵ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 114.

¹⁶ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 114.

društvenog bića, njegovog revolucionarnog puta u ostvarenju ideje o oslobođenju rada i čoveka u svim sferama ljudske delatnosti. Ukazujući na društveni kontinuitet koncepcije, drug Tito najneposrednije odgovara svima onima koji ne razumeju ili ne žele da shvate našu odbranu, odnosno onima koji pogrešno prikazuju našu koncepciju opštenarodne odbrane, kao nešto posve novo, što je nastalo kao potreba nekih aktuelnih spoljnopolitičkih događaja. »Mi smo, međutim, tu koncepciju oformili i razvili još u našem narodnooslobodilačkom ratu, kada smo pozvali narod u borbu za odbranu svoje nezavisnosti i slobode.«¹⁷ Prema tome, ona nije ništa drugo već dosledna primena tih velikih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata u sadašnjim uslovima. Ona je danas sastavni deo našeg samoupravnog socijalističkog društva.

Kad ističe klasno-socijalni kontinuitet koncepcije, Tito upozorava i na njene vojne dimenzije, i ukazuje na sve ono pozitivno i korisno što iz ratne prakse mora naći mesto u našoj doktrini i strategiji. Tito ističe da smo u ratu stvorili originalnu strategiju i taktiku oružane borbe, koja se na bojnom polju pokazala superiornijom od neprijateljeve. Zato zahteva da se ta iskustva iz borbenih dejstava i dalje izučavaju i ugrađuju u našu vojnu doktrinu, u obuku, polazeći, razume se, od savremenih uslova i fizionomije eventualnog rata, realnih mogućnosti agresora i sopstvenih potencijala odbrane.

Iz Titovih tekstova se vidi da je razvoj naše odbrambene politike bio u potpunom skladu sa opštim posleratnim razvojem i procesima usavršavanja našeg društveno-političkog sistema, i da su njegove ideje i rešenja davali pečat tom razvoju. Organizacija odbrambenog sistema se razvijala onako kako se razvijalo naše društvo, a taj put nije bio bez dilema, teškoća i raznih otpora. To je bio — kako Tito konstatuje — buran proces izgradnje samoupravnog socijalističkog društva, kome su se suprotstavljale antisocijalističke snage raznih boja i uticaja.

Društvena suština opštenarodne odbrane i društvene samozaštite je izražena u procesu njenog podrštvljavanja u okviru sistema socijalističkog samoupravljanja. Dalji proces podrštvljavanja odbrane i bezbednosti Tito je više puta označio kao trajan revolucionarni zadatak, jer je nemoguće zamisliti ostvarivanje samoupravnih prava radnih ljudi u oblasti ekonomskog, političkog, kulturnog i drugih oblasti društvenog života bez ostvarivanja takvih prava u odbrani. Ostajući dosledna sintezi klasnih i nacionalnih interesa u revolucionarnom preobražaju društva, Titova strategija realizuje te ideje i u

¹⁷ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 198.

oblasti odbrane. Ukazujući na povezanost i međusobnu zavisnost društveno-političkog razvoja i odbrane, Tito kaže: »Ukoliko se brže i svestranije bude razvijalo samoupravno socijalističko društvo, utoliko ćemo brže i potpunije realizovati ideju o naoružanom narodu. Takva društvena funkcija opštenarodne odbrane istovremeno predstavlja jaku kohezionu snagu društva i obratno — jako i stabilno društvo jača odbranu«. ¹⁸ Ti procesi su, dakle, u neposrednoj uzajamnoj vezi, što znači da se međusobno uslovljavaju i dopunjuju.

Revolucionarni put u razvoju naše odbrambene koncepcije izražava se kroz proces podruštvljavanja, što je istorijski interes radničke klase i svih naših naroda i narodnosti. Odlučujuća uloga radničke klase, radnih ljudi i građana u odbrani ne samo što jača njihov svest i odgovornost za svoj društveni položaj i razvitak socijalizma i samoupravljanja, već učvršćuje i saznanje o sudbonosnoj povezanosti svih naših naroda i narodnosti na osnovama bratstva i jedinstva, što je garancija snage naše odbrane. Prenoseći odgovornost za odbranu na celo društvo, na samoupravno organizovanje snaga, učinili smo značajan korak u daljoj razradi i konkretizaciji ideje klasika o naoružanom narodu. Oslanjajući se na snagu društva u celini, na sve njegove potencijale, opštenarodna odbrana se javlja kao faktor odvrćanja, čime se obezbeđuje mir na našim granicama i stvaraju uslovi za razvoj proizvodnih snaga i socijalističkog samoupravljanja. Zato drug Tito kaže da naša odbrana ima dvostruku ulogu: odvrćanje od agresije i vođenje opštenarodnog odbrambenog rata ako nam bude nametnut.

Spoljna politika i odbrana

Tito izuzetnu pažnju posvećuje društvenim i vojno-političkim i strategijskim kretanjima u svetu, što je usko vezano za međunarodni vojno-politički položaj Jugoslaviji. Naime, korelacija i uzajamni uticaj spoljne politike i odbrane su stalan predmet Titovog istraživanja. U Titovim stavovima o tim problemima ocrtava se još jedna originalna dimenzija njegovih pogleda na savremenu strategiju međunarodnih odnosa, na probleme rata i mira. Titova filozofska i naučna misao u ovoj oblasti već davno je prevazišla okvire jugoslovenskog podneblja i postala opštepriznata i poštovana u svetu.

Analizirajući posledice pobede nad fašizmom Tito je konstatovao da je ona stvorila osnovne pretpostavke i otvorila puteve za suštinsko menjanje sveta. U procesu borbe protiv fašizma razvile su se i ojačale snage socijalizma i demokratije, koje su dale pečat druš-

¹⁸ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 199.

tveno-ekonomskim promenama i novim odnosima koji nastaju u mnogim državama i na svim kontinentima. No, razvoj proizvodnih snaga i društveni napredak nametao je i stalno ističe nove klasne, ekonomske, nacionalne, političke i druge probleme.

U mnoštvu svojih tekstova, u kojima je svestrano analiziran i teorijski uopštavan društveno-ekonomski i politički proces kroz više posleratnih decenija, drug Tito je ukazao ne samo na ogromne promene, već i na uzroke složenih protivurečnosti savremenog sveta, stalno upozoravajući na korene ozbiljnih problema i krize, ali i na puteve njihovog prevazilaženja.

Veliki broj zemalja oslobodio se kolonijalizma, mnoge su zakoračile na put socijalističke izgradnje u konkretnim uslovima sopstvenog razvoja; socijalizam je postao svetsko-istorijski proces — društvena praksa miliona ljudi. Sve veći uticaj radničke klase, progresivnih i snaga antikolonijalne revolucije i političkih pokreta izazvali su ozbiljna pomeranja u odnosu snaga i okrenuli smer kretanja u mnogim zemljama, pa i kontinentima. Sazrela svest o dominantnoj ulozi i snazi pre svega unutrašnjih revolucionarnih snaga svake zemlje, koje postaju jedini realni subjekt revolucionarnih promena u savremenim uslovima, postaje sve značajniji faktor ne samo u međunarodnom radničkom pokretu već i u međunarodnim kretanjima uopšte. Takvim procesima afirmacije naroda i nacija odupiru se imperijalističke, hegemonističke i sve reakcionarne snage koje nastoje da zaustave progres i očuvaju svoje pozicije i preživele društvene odnose. U tome leže uzroci te silne složenosti savremenih međunarodnih sukoba pa i lokalnih ratova, koji se praktično vode u toku celog posleratnog perioda.

U Titovim teorijskim radovima vrlo detaljno su odslikani i podrobno analizirani ti procesi i date ocene karaktera sukoba i ratova, intervencija, blokovskog nadmetanja trke u naoružavanju i drugih negativnih pojava i tendencija u savremenom svetu. Predmet Titove pažnje su i savremene vojno-strategijske doktrine i koncepcije, razvoj vojne sile, oružja, borbene tehnike, itd. i njihov uticaj na vojno-politički i strategijski položaj Jugoslavije. U oceni međunarodne situacije Tito je realista, koji računa na mogućnost izbijanja kriza, sukoba pa i ratova, što je objektivna realnost našeg vremena i sveta u kome živimo. Kad govori o Jugoslaviji, ukazuje na njen osetljiv vojnostrategijski položaj s obzirom da se nalazi u blizini žarišta sukoba i konfrontacije različitih interesa i pobuda. Titovom analitičkom duhu nije promakla ni činjenica da su svi ti ratovi vođeni tamo gde su ag-

resori očekivali najmanji otpor, gde su računali na brz uspeh, gde su procenili da je unutrašnje stanje u zemlji takvo da nema većeg rizika. Oni su se, po pravilu, uzdržavali od agresije na one zemlje koje su dobro organizovale svoju odbranu, i gde bi neizbežno naišli na jak otpor pa bi samim tim i rezultati agresije bili neizvesni. Takve ocene o odnosima u svetu i položaju Jugoslavije, uvek su predstavljale podsticaj za nove napore svih društvenih snaga i subjekata u pripremi za odbranu zemlje, pojačavale borbenu sposobnost oružanih snaga i budnost svih društvenih faktora.

S druge strane, spoljna politika Jugoslavije, koja je našla svoj revolucionarni izraz i opredeljenje u nesvrstavanju, dala je velik doprinos afirmaciji naših metoda u traženju izlaza iz krize hladnog rata i traženju puteva za prevazilaženje složenih problema i sukoba savremenog sveta. To je put dogovaranja i sporazumevanja.

Tito je među prvim državicima sveta uočio i na delu dokazao da rat i politika sa pozicija sile postaju anahronizam savremenog sveta i da ih treba isključiti iz međunarodnih odnosa. Opovrgao je razne teorije prema kojima su snaga oružja i »ravnoteža straha« jedi- na garancija miru, jer »ako ta teorija u krajnjoj liniji, implicira rat i razaranje, onda je jasno da je ona na neodrživim osnovama. »Kakav smisao ima naoružanje i zastrašivanje — pita se Tito — ako smo svjesni da bi oružje, kojim se pretilo i zastrašuje, kao bumerang pogodilo i uništilo i onoga ko zastrašuje«. ¹⁹ Naoružavanje i »ravnoteža straha« sve više gube smisao i opravdanje, jer bi zbog razorne snage oružja, čak i pobeda ukoliko bi i bila moguća, bila ravna porazu. Posledice bi bile katastrofalne ne samo za one koji bi se našli u takvom ratnom sukobu, već i za celo čovečanstvo.

Zato se drug Tito u svojim delima zalaže za razoružanje, pri čemu ističe da ti problemi nemaju samo vojno, već i najdublje društveno-ekonomsko i političko značenje. U Titovom viđenju stvari razoružanje dobija značenje prvorazrednog društveno-političkog problema savremenog sveta, a njegovo rešenje se može naći u naporima svih država i nacija, pri čemu svako treba da snosi svoj deo odgovornosti. Jer, to je i neposredni interes celokupnog čovečanstva kome je potreban mir. Put prevazilaženja društveno-ekonomskih suprotnosti, rešavanje problema neravnopravnog i neravnomernog ekonomskog razvoja i drugih složenih problema savremenog sveta, nije i ne može biti put rata, već put miroljubive saradnje.

¹⁹ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 31.

U tom smislu Titov prilaz problemima mira i razoružanja zas-niva se na čvrstom uverenju o mogućnosti i nužnosti miroljubive saradnje i isključivanja sile iz prakse međunarodnih odnosa. To uve-renje proizlazi iz saznanja o međuzavisnosti savremenog sveta, iz čega proističe interes svih subjekata međunarodne zajednice da se razvija saradnja i na svim poljima, da se uvažavaju interesi i pro-blemi drugih. Takva Titova orijentacija međunarodnih odnosa i nje-no dosledno provođenje u praksi, pribavila je ogroman ugled i prestiž Jugoslaviji u svetu i tako stvorila solidne osnove za njenu plodo-tvornu saradnju sa svim zemljama. Na toj osnovi se stvara i razvija prijateljstvo i savezništvo u eventualnom ratu. Na savezništvo se u *Titovim vojnim djelima* ne gleda kao na neko apstraktno akademsko pitanje izvan konkretnih društvenih odnosa, već kao na konkretnu politiku i odnos svake zemlje prema Jugoslaviji. Kao što naša kon-cepcija i doktrina unapred ne utvrđuju konkretnog agresora, isto tako se rešava i pitanje savezništva, tj. ono zavisi od konkretne si-tuacije. Njegovu osnovu čine, dakle, konkretni interesi i odnosi, a ne vojni savezi u tradicionalnom smislu.

Nauka i kritička misao

U teorijskoj razradi, razvoju koncepcije, doktrine i strategije u Titovim radovima se upozorava na značaj naučnog i istraživačkog rada. S obzirom na prirodu opštenarodne odbrane, teorijski problemi ove složene materije zadiru u sve oblasti ljudske delatnosti, prevazi-lazeći klasične pojmove vojne nauke i teorije ratne veštine. A to znači da se problemi odbrane i bezbednosti moraju istraživati interdis-ciplinarno. S tim u vezi, Tito ističe da pored vojne i sve druge nauke na svoj način i u svom domenu, treba da doprinesu jačanju odbrane i društvene samozaštite i da saradnja među naučnicima i institucijama treba da bude još bolja i neposrednija. Pri tome se zalaže za kritičku misao, za borbu mišljenja na bazi argumenata i rezultata koji se po-tvrđuju u praksi. Jednom rečju, zalaže se za naučni prilaz i metod u istraživanju vojnih, bolje reći odbrambenih i bezbednosnih feno-mena za onakav metod kakav je on primenjivao i primenjuje.

U tom smislu Tito citira Lenjinovu misao u jednom svom tekstu, ukazujući na propuste u korišćenju dijalektičkog me-toda u teorijskom radu i stvaralaštvu, jer »mi marksizam čini-mo jednostranim, nakaradnim, ništavnim, mi čupamo i njegovu dušu, mi podrivamo njegove duboke historijske temelje — dijalek-tiku, učenje o svestranom i punom protivurečnosti historijskom ra-

zvitku; mi podrivamo njegovu vezu s određenim praktičnim zadacima epohe, koji mogu da se mijenjaju pri svakom novom zaokretu historije». ²⁰

Dijalektički metod i bogat sadržaj Titovih ideja pokušali smo da interpretiramo u najopštijim crtama, bez pretenzija da ih potpuniye analiziramo. Taj zadatak ostaje pred našom vojnom i drugim naukama, jer upravo po metodu koji primenjuje, po prilazu problemima, po sadržaju i bogatstvu ideja, po čistoti misli i načinu izražavanja *Titovo vojno djelo* je izuzetno u vojnoj teoriji i praksi.

²⁰ Tito: *Vojna djela*, knj. IV, str. 211.